

Чије је сајмиште?

Пише: Зора Латиновић
четвртак, 10 јул 2008 02:12

То с Миланом Недићем траје поодавно. Рецимо, од “Сто најзнаменитијих Срба”, 1993. године. Књига у коју је академик Дејан Медаковић уврстио Милана Недића, председника српске владе у окупацији за време Другог светског рата, доживела је и друго издање, 2001. године. И постала угаони камен у српској историографској свести о Милану Недићу. Због “квислинга Недића”, академик Медаковић је жестоко нападан и у САНУ и, разуме се, изван ње. Све до данас. Онда се, игром судбине, догодило да захтев за рехабилитацију генерала Недића стигне у Окружни суд у Београду (3. јула), два дана после смрти Дејана Медаковића (1. јула). Захтев су предали Српска либерална странка, Удружење књижевника Србије, Удружење “Двери”, Удружење Срба из Хрватске и Удружење политичких затвореника и жртава комунистичког режима.

Тако, када професор др Ђорђе Станковић у “Политици” од 4. јула, поводом захтева за рехабилитацију, каже да је “Недићева Србија била једна од најквислиншкијих држава” – није то никаква новост. Као што ни тај захтев за рехабилитацију Милана Недића није дошао тек тако изнебуха, како медији, случајно или не, воле да представе.

Расправе историчара у Србији о Милану Недићу, Дражи Михаиловићу, Другом светском рату, али и партизанским злочинима и жртвама комунизма трају равно двадесет година. Левичарско-либерални аналитичари али и проучаваоци “антисемитизма у Србији” данас, глорификацију четника и оживљавање српске поделе на партизане и четнике стављају на душу Вуку Драшковићу и његовој “Српској речи”. Као значајан спомиње се и његов говор на свечаној академији 1991. у Лелићу када су враћене мошти владике Николаја Велимировића у Србију.

Драшковић је тада рекао да после рехабилитације владике Николаја, очекује да ће се слично догодити и са Јованом Дучићем. Споменуо је, у том контексту и Дражу Михаиловића и Милана Недића (Б92, Јован Бајфорд, социјални психолог, професор на Универзитету у Нотингему). Како било, ваљда из те поделе на четнике и партизане, историчари се овде препознају или као “нови нараштаји ревизионистичке школе” с једне, или као “обновитељи и чувари партизанског мита”, с друге стране. И док ови други оптужују прве да “националистичку перцепцију Милана Недића пресликавају из ратне колаборационистичке пропаганде”, ревизионисти чуварима партизанског мита поручују да се ману стереотипа “без комунизма нема антифашизма”. Истини за вољу, чувари партизанског мита су гласнији, бројнији и кудикамо медијски организованији.

И све се те расправе дешавају у врло незавидној позицији српске историографије којој су, за разлику од словеначке и хрватске, још увек недоступни Ознини архиви (налазе се у Архиву Србије и Војном архиву) из периода српске и југословенске историје 1944–1946. Да не говоримо о документима из ратова деведесетих. Држава, из неког разлога, историчарима још није омогућила увид ни у ту документацију, за разлику од Хрвата који

Чије је сајмиште?

Пише: Зора Латиновић
четвртак, 10 јул 2008 02:12

су то већ учинили, па у хрватској историографији већ постоје богато штампане историје Домовинског рата, као “најважније теме хрватске повијести”. И наравно да их, за своје радове, користе европски научници и истраживачи. Користили би ваљда и српску историографију о ратовима деведесетих, да је имамо.

Тако, последњих година, после изгубљеног медијског рата као и оног другог на терену, Срби од Хрвата губе још један рат, овог пута историографски. Нимало необично, с обзиром на то да исцепкана домаћа политичка елита, уколико и размишља о српској историографији, види у њој могућност да се или опет пише о Косовском боју и славном цару Лазару, будући да ово досад ваљда није било довољно, или опет о Другом светском рату. Јер, био би ред да се Срби после дводеценијског “ревизионистичког опуштања” суоче с „истином о прошлости” а четници и број јасеновачких жртава у НДХ “сместе у реалнији контекст”, што је вишедеценијски, медијски оснажен циљ и хрватског естаблишмента.

Последњих година међу хрватском десницом и српском левицом инсистира се на томе да је “Недићев Београд” имао два концентрациона логора (Старо сајмиште и Бањицу), као и да је влада Милана Недића била политички, идеолошки и лично одговорна за уништавање Јевреја у Србији. Да ли је томе циљ изједначавање положаја НДХ и “Недићеве Србије”, попут већ познатог покушаја да се изједначе усташе са четницима? Таква лажна симетрија (четници једнако усташе) јесте епохални израз титоизма у којем Хрвати до данас нису суочени с одговорношћу за геноцид над Србима у Другом светском рату. Паролом о револуцији, инсистирањем на само једном антифашистичком партизанском покрету и омаловажавањем улоге Драже Михаиловића, а данас и изједначавањем “Недићеве Србије” с Павелићевом НДХ, питање организованог државног НДХ терора над Србима, речју геноцида, ставља се у други контекст, чиме хрватска интелектуална елита припрема својеврсну компензацију.

Коста Николић, научни саветник Института за савремену историју, рећи ће за НИИ да је покушај изједначавања НДХ и “Недићеве Србије” сам по себи апсурдан и да о томе никада није било речи, чак ни код прве генерације утемељивача револуционарног наратива. Тиме се, додаје он, ствара паралелна историјска свест, историографско подземље, што се више пута у српској историји догађало (последњи пут баш у титоистичком режиму). Јер, нико не може декретом укинути нечије породично сећање, или здрав разум.

“Немци су у Србију дошли са оформљеном организацијом и управним апаратом за решавање јеврејског питања. Главни људи за спровођење антисемитских мера били су

Чије је сајмиште?

Пише: Зора Латиновић
четвртак, 10 јул 2008 02:12

СС пуковник Вилхелм Фукс, руководилац Оперативне групе полиције и службе безбедности, као и СС мајор Ханс Хелм, шеф Гестапоа за Југославију. У саставу Гестапоа у Београду постојао је посебан Реферат за јеврејска питања, под руководством СС поручника Фрица Штракеа. Намерно или не, превиђају се резултати истраживања и домаћих али и страних историчара. Валтер Маношек је, на пример, више него убедљиво показао да не постоји одговорност српског окупационог апарата за уништавање Јевреја (В. Маношек, Холокауст у Србији. Војна окупациона политика и уништавање Јевреја 1941-1942, Београд, 2007). Исти је случај и са свесним или несвесним избегавањем да се пише како се српски народ у Србији 1941. нашао на геноцидном удару немачке војске коју су на старим матрицама Аустроугарске из Првог светског рата водили аустријски генерали у Вермахту, о чему је Маношек такође писао.” (К. Николић, О Феномену научне регресије у савременој српској историографији, Историја 20. века, стр. 134).

Један од детаља који се често прећуткују у вези са Старим сајмиштем је и тај што је Сајмиште, формално-правно, било под јурисдикцијом НДХ, зато што је, као и Земун, географски припадало територији Независне Државе Хрватске. У Бањички логор је, каже Коста Николић, највише људи довођено и хапшено због сарадње са четницима, са одредима Југословенске војске у отаџбини, или “ДМ бандама”, како се говорило. Наравно, било је и комуниста.

У образложењу захтева за рехабилитацију Милана Недића, који је написао адвокат Слободан Мавреновић, иначе и сам жртва комунистичког терора од 1944. до 1953, дата је хронологија догађаја у окупираној Србији: Формирање Комесарске управе Милана Аћимовића која није била у могућности да успостави било какав ред у окупираној Србији, пад Комесарске управе. Аћимовић је, пише даље у образложењу, за ту функцију предложио и генерала Милана Недића, некадашњег начелника Генералштаба и министра војног, што је подржало и 330 најугледнијих Срба. Недић је ту понуду одбио. Правдао се старошћу.

У то време, после Априлског рата у којем је командовао Трећом групом армија, био је у кућном притвору, под стражом, у жалости због губитка сина, снахе и унука у великој експлозији у Смедереву. Наводно, захваљујући исказу са суђења др Харолда Турнера, немачког цивилног управника за Србију, када му је саопштено да ће погоршање ситуације довести до тога да Хитлер пошаље трупе усташа, Мађара, Бугара и Албанаца у Србију, Милан Недић је прихватио предлог. У то време, Србија је била под директном немачком влашћу, у тзв. окупационом систему. Комесаријат за избеглице Недићеве владе обезбедио је до јесени 1944. године смештај и храну за више од пола милиона (600.000) српских избеглица из НДХ и других окупираних територија. Тада је већ био убеђен да је Југославија била “велика заблуда српског народа”, а да ће се Други светски

рат завршити на великим фронтovima.

Због страха од немачких одмазди (сто Срба за једног Немца), био је противник свих покрета у Србији против окупаторске војске. Подједнако се борио и против партизана и против четника. Имао је Српску државну стражу за то. Али је највећу опасност за Србе видео у комунизму. Влада Милана Недића је распуштена 4. октобра 1944. После бекства у Кицбил, у Аустрији, и заробљеничког логора Мосбург, Недића су Британци изручили новим југословенским властима. “Политика” и “Борба” 5. фебруара 1946. године објавиле су саопштење МУП-а ФНРЈ “о самоубиству Милана Недића”. Сем тог саопштења, које је, како каже адвокат Мавреновић, једини “доказ о смрти” Милана Недића и сведочења неких ознаша (да је скочио кроз прозор с трећег спрата затвора у Кнегиње Љубице 21, данашњој Змај Јовиној), до дана данашњег околности у којима је погинуо Милан Недић нису расветљене. Као ни то где је и како сахрањен.

То је, по свему судећи, и основни разлог за подношење захтева за рехабилитацију Милана Недића јер, како каже адвокат Мавреновић, у захтеву за рехабилитацију може се тражити или поништај пресуде којом је неко осуђен или да се утврди да је био жртва терора. “Поделио сам захтев на утврђивање веродостојности навода смрти и утврђивање основности оптужбе да је народни непријатељ. Пошто му није било суђено, ни пресуђено због његове трагичне смрти, не може се ни тражити његова рехабилитација у смислу поништавања пресуде”, каже Мавреновић. Овај адвокат је и сам био 1946. у затвору у Кнегиње Љубице 21, баш после Недићеве смрти: “Спроводили су ме ходником, степеништем на саслушање. И видео сам, с леве стране, тај прозор с којег је он наводно скочио. Он је имао 67 година, нелогично је да је успео да се отргне из руку стражара, како су касније сведочили неки ознаши, и да скочи на прозор, онако стар и измучен, прекорачи, и баци се. Та његова нерасветљена смрт је сама за себе довољан разлог да се он рехабилитује јер у вези са његовом смрћу није ништа доказано. Да ли је убијен или не”, сумња Мавреновић у званично саопштење.

Мр Срђан Цветковић, истраживач сарадник Института за савремену историју у Београду и аутор књиге Између српа и чекића – Репресија у Србији 1944 – 1953, верује да службена белешка о страдању Милана Недића још увек постоји: “Његово суђење је тада очекивано с великом пажњом јавности. То је требало да буде велики процес. Мислим да је идеја оних који су поднели захтев за рехабилитацију заправо да посредно дођу до података о начину на који је страдао Милан Недић. Улога судије је да по Закону о рехабилитацији тражи релевантну Ознину грађу да ли из Војног архива (ВБА документација), било из Архива Србије (БИА документација). Дакле, судија кад добије ту грађу, не сме да је публикује, јер она још увек није доступна јавности, али може да је искористи за процес. Тако би евентуално могло да се сазна да ли је Милан Недић убијен или – оно што је званична верзија – да ли је извршио самоубиство.”

Цветковић подсећа да су Хрвати отворили све Оздине архиве и публиковали их, а да сад излази и трећи том: “Верујем да имамо бољу грађу јер је овде био оперативни центар, држава је била централизована, тако да најзначајнији подаци ако још постоје, постоје код нас. Ако ревизија која је рађена у више наврата није укључивала спаљивање или уништавање такве врсте документације, било би сигурно занимљиво за новинаре и истраживаче историчаре да се позабаве тиме. Ако постоје белешке о много мање важним догађајима и људима, невероватно је да не постоје о суђењу и ликвидацији Драже Михаиловића или о Милану Недићу, уколико нису уништене.”

Недавно је, међутим, др Ђорђе Станковић, шеф Катедре за историју Југославије поводом захтева за ову рехабилитацију, помало љутито изјавио: “Милана Недића треба студирати као личност. То да је он јавно, наглашавам јавно, преко својих новина пропагирао нацистичку идеологију, то је тачно, као и књижевник Светислав Стефановић који је отворено писао да је Хитлерова нова Европа будућност Србије, а којег сада рехабилитују. Оно што ови ревизионистички историчари не знају, а ја то поседујем у очевој архиви, јесте да су Немци контролисали буџет владе Милана Стојадиновића, одређивали колико тачно може да има свако министарство, али да нису контролисали колико је Недићева влада давала избеглицама, а Недић је преко Томе Максимовића и Министарства за избеглице финансирао четнички покрет у првој години рата, 1941.”

Коста Николић кратко каже да то није ништа тачно.

Професор Станковић је подсетио да у Француској никоме не пада на памет да рехабилитује вишијевце, присталице маршала Петена, поготово не оне који су били осуђени на смрт. И да су у Паризу убијени сви они који су окупационе немачке војнике примали на стан.

Драгоцено је, међутим, сећање Јована Ненадова, инжењера из Лозане, који је окупацију у Београду дочекао са 17, а из ње изашао у 21. години живота. Ово је део писма његовом пријатељу, које НИН објављује уз допуштење господина Ненадова: “Недићева власт је за мене била логична институција, мање зло од непосредне окупацијске власти (у Бачкој је била мађарска власт – мађарска војска и домаћи Мађари, у Банату немачка – немачка војска и фолксдојчери). Полицајци наши. Медији под контролом, антизападњачки и антикомунистички. Радио-апарати нису били одузимани али је било забрањено слушање страних станица – а сви су их слушали. Јавни наступи Недића и

Чије је сајмиште?

Пише: Зора Латиновић
четвртак, 10 јул 2008 02:12

његових били су изразито просрпски – чувати главу и не мешати се у обрачуне великих. Посебно је била гласна кампања против позива у шуму, са било које стране. Црна берза је царовала, упркос званичној забрани, јер се без ње није могло. Свако је морао да ради – услов да добије важећу легитимацију и бонове за снабдевање. Сума сумарум: ако се ниси бавио илегалним активностима, могао си да преживиш окупацију без угрожене личне егзистенције. Немцима је била у интересу мирна Србија.”

Више пута реагујући на овдашње текстове о Недићевим временима и Другом светском рату у Србији, Јован Ненадов овог пута подсећа да је британска влада, кад су Немци окупирани шест Каналских острва (у каналу Ламанш), спремно дочекала окупацију: “Део становништва је евакуисан по жељи а за остале су били задужени управници острва са налогом за сарадњу с окупатором уз поштовање међународних закона. Тако су та острва преживела четири године и девет месеци без људских жртава. За успешно спроведену колаборацију одликовано је 29 лица а троје чак племством, међу којима и шеф полиције Сент Елијера, главног града Џерсија.”

Не треба овде заборавити ни на Черчилова писма Рузвелту. Указивао му је на песимистичке могућности развоја рата. Тако у телеграму од 20. маја 1941. он пише: “Ако Сједињене Државе препусте ову земљу њеној судбини, нико неће имати права да прекореве оне који тада буду одговорни, ако у нагодби пристану на најбоље могуће услове за преживело становништво (Винстон Черчил, Други светски рат, 2. том Просвета, Београд, стр 53, прим. Ј.Н).” Јован Ненадов каже: “Другима се није препоручивало да пристану на најбоље могуће услове, већ се тражило да ратују до коначне победе, без обзира на жртве, јер то је била туђа крв.”

А када је већ споменут и Светислав Стефановић (један од 105 стрељаних чија су имена објављена у Политици 27. новембра 1944), знаменити песник и књижевник, преводилац Шекспира и Волта Витмена, један од оснивача авангардне поезије у Србији, лекар у Балканском и Првом светском рату, треба рећи да су га, не мање љутито од др Ђорђа Станковића данас, спомињали чим је стрељан без суђења, као “немачко-Недићев комесар Српске књижевне задруге, идеолог фашизма”.

У једном од својих “Моралистичких фрагмената” професор др Мило Ломпар са Филолошког факултета у Београду, подсећа да је Светислав Стефановић стрељан пресудом Војног суда комунистичке револуције, који није био никакав суд, већ извршни орган историјске мисије комунизма, чији смо бродолом посматрали својим очима. И пита: „Ако је и био нацистички идеолог, чак да је био само то, није ли Светислав Стефановић заслужио да му се суди, јер тешко да је био већи нациста од Геринга и Рибентропа,

Чије је сајмиште?

Пише: Зора Латинковић
четвртак, 10 јул 2008 02:12

којима је суђено?"

О томе је овде реч.

Случај Веселиновић

За Соњу Милену, праунуку

Милица Веселиновић, кћер Михајла Веселиновића, предузимача и власника фабрике металних производа, стрељаног 8. новембра 1944. код манастира Ваведење на Сењаку, пола века касније одлучила је да пронађе место где је сахрањен њен отац. Преко једног од преживелих заробљених Италијана који су закопавали раке, сазнала је где је стрељан Михајло. Он је за време рата био политички неактиван, али је на Сењаку помагао Дом за избегличку децу и сирочад. Године 1994. одлучила је да откопа и сахрани посмртне остатке свог оца. Акцију је брзо обуставила полиција, како пише мр Срђан Цветковић у својој књизи Између српа и чекића – Репресија у Србији 1944 – 1953. У међувремену, градећи кафану поред стадиона "Графичара", радници су наишли на кости стрељаних новембра 1944, па су добили задатак да их сахране дубље у шуми. После демократских промена 2000. године, Милица Веселиновић је у Нишу упознала Зорана Ћинђића и Зорана Живковића и испричала им о судбини свог оца. Зоран Ћинђић јој је обећао политичку, финансијску и сваку другу помоћ. Милица је сазнала где су кости премештене. И уз помоћ премијера Ћинђића поново сахранила свог оца. Срђан Цветковић пише да су већ први ударци пијуком потврдили да се ради о масовној гробници: „Кости су још увек биле везане телефонском жицом као приликом стрељања, док су ципеле жртава одолеле зубу времена. У порти манастира Ваведење подигнут је и споменик који је освештан као први споменик жртвама комунизма и место окупљања унесрећених у овом времену.”

(НИН)